

and recommendations concerning psychological portrait creation in the interests of law enforcement agencies of Ukraine.

Key words: psychological portrait, personality, political psychology, political figure, psychodiagnosis methods.

УДК 371.134:372.4

О.В. ОЛІЙНИК

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИХОВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті теоретично обґрунтовано сутність понять «готовність». Здійснено аналіз теоретичних підходів до проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів.

Ключові слова: культура, господарське виховання, господарська культура, готовність, професійно-педагогічна готовність, готовність до виховання господарської культури молодших школярів.

Постановка проблеми. Світові глобалізаційні процеси та сучасний етап розвитку українського суспільства вимагають нових підходів до виховання молодого покоління, підготовки його до самостійної трудової життєдіяльності. Саме тому, особливої значущості набуває проблема формування господарської культури особистості, виховання відповідального, працелюбного, самодостатнього громадянина, здатного самостійно виконувати обов'язки повноправного члена соціуму, вирішувати свої життєві завдання власними силами ще з молодшого шкільного віку [2].

Сучасне суспільство формує соціальне замовлення на нові підходи в системі господарського виховання дітей та молоді, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «цивілізованого господаря».

Докорінні зміни у змісті й структурі національної освіти, які зумовлені виконанням державної програми «Освіта» («Україна XXI ст.»), законів України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Державного стандарту початкової загальної освіти» та іншими законодавчими й нормативними документами, потребують невідкладного розв'язання проблеми впровадження нової концепції професійної підготовки майбутнього вчителя до виховання господарської культури молодших школярів.

Сьогодні заострило питання готовності студентів до праці в школі. Теоретичне підґрунтя цієї проблеми становлять положення: теорії педагогічного менеджменту (В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверева, Л. Карамушка, В. Маслов, В. Олійник, М. Сисоєва); теорії й методики післядипломної педагогічної освіти (В. Бондар, Л. Даниленко, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, В. Пуцов, В. Семиченко, В. Л. Хоружа, Л. Худомінський); психолого-педагогічної конкуренції про розвиток професійної компетентності педагогічних працівників (В. Введенський, Р. Гільмеєва, Б. Гершунський, Н. Любанова, А. Маркова, В. Сластьонін, В. Стрельников, Л. Хоружа).

Створення високоефективної системи професійної підготовки майбутнього вчителя до виховання господарської культури молодших школярів є однією з центральних проблем у цілісній системі формування та розвитку професійної компетентності вчителя.

Її актуальність зумовлена необхідністю розв'язання суперечностей між новими вимогами щодо педагогічної діяльності, стосовно самого вчителя як цілісної особистості, щодо суб'єкта освітнього процесу, здатного до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку в культурі, конструюванні й здійсненні гуманістично-спрямованих педагогічних систем і технологій, та реальним рівнем професійної компетентності вчителя, його готовності розв'язувати завдання сучасної школи.

Відповідно, **метою** даної статті є розкрити теоретичні підходи до проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання господарської культури молодших школярів.

Результати теоретичного дослідження. Сучасні дослідники вивчають готовність педагога до професійної діяльності у контексті загальної теорії готовності як видове явище щодо родового «готовність до діяльності», що розуміється як: установка; виражений часовий ситуативний стан; стан мобілізації усіх психофізичних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій, мобілізація сил на подолання перешкод; як сукупність здібностей, у тому числі здібностей людини ставити мету, обирати способи її досягнення, здійснювати самоконтроль, будувати плани і програми; синтез властивостей особистості; інтегрована якість особистості; складне особистісне утворення.

Загалом у розумінні готовності до діяльності простежуються два підходи: *функціональний*, де її розглядають як стан психологічної функції, що зумовлює якісне виконання певної активності, та *особистісний*, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність суб'єктивних чинників окремої діяльності й досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї.

Стан розробленості проблеми вказує на те, що поняття «готовність» переважно розглядають як:

- результат спеціальної підготовки, наслідок діяльності;
- передумову до професійної діяльності, що забезпечує її ефективність, виконує регулятивну функцію, є сталою;
- інтегроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного здійснення

діяльності;

- суб'єктивний, активнодієвий стан особистості, що спонукає до діяльності, спрямований на її виконання.

Думка про необхідність спеціального дослідження проблеми готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності простежується у працях Н. Кузьміної, Г. Костюка, О. Мороза, О. Щербакова. На основі розроблених цими вченими теоретичних положень К. Дурай-Новікова, досліджуючи процес формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, доходять висновку, що це не природжена якість особистості, а результат спеціальної підготовки у вищій школі.

М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Понамаренко розглядають готовність до педагогічної діяльності як складну динамічну структуру, що має такі компоненти: мотиваційний (відповідальність за виконання діяльності, почуття обов'язку), орієнтаційний (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, вимоги до особистості), операційний (володіння засобами та прийомами діяльності), необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), вольовий (самоконтроль, самооблізація), оцінний (самооцінка своєї підготовленості). Слід зазначити, що таке розуміння готовності набуло найбільшого поширення у педагогічній науці і покладено за основу при дослідженні різних видів діяльності.

Визначення готовності до педагогічної діяльності, описане через усі компоненти, дає Л. Кадченко, котра розуміє під готовністю складне особистісне утворення, що забезпечує високі результати педагогічної роботи і включає професійно-моральні погляди й переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння, навички, налаштованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потребу в професійному самовдосконаленні.

Порівняльний аналіз структур готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності дає підстави вичленити загальні та специфічні компоненти, які відображають особливості того чи іншого виду діяльності. Спільними для всіх видів готовності є такі компоненти: мотиваційний (ставлення до діяльності, мотиви); змістовий (знання про предмет і способи діяльності); операційний (уміння та навички продуктивної діяльності). Однак, враховуючи специфіку дослідних завдань, учені по-різному підходять до того чи іншого виду діяльності. Найчастіше у структуру готовності вводять додаткові компоненти, що зумовлено специфікою виду професійної діяльності, особливостями підготовки майбутнього вчителя до її здійснення.

О. Дубасенюк зазначає, що успіх виховного процесу залежатиме від того, чи спроможний учитель відмовитися від стереотипів минулих часів, ціннісних девальвацій, чи готовий він перейти від засобів авторитарної підготовки до створення взаємодій співпраці і співдружності зі своїми вихованцями [3, с. 68].

Важливим у формуванні готовності майбутніх учителів до виховання господарської культури молодших школярів є переосмислення на гуманістичних і культурологічних засадах самої сутності процесу господарського виховання, його мети і змісту. В контексті такого підходу готовність до виховання господарської культури молодших школярів розглядається як особливий стан учителя, що включає позитивне ставлення до педагогічної професії та позитивні мотиви педагогічної діяльності, спрямованість вольових почуттів та інтелектуальних якостей учителя на особу учня, необхідні професійні знання, спрямованість на оптимальне педагогічне спілкування, а також відповідні навички та вміння.

Науковці наголошують на інтегративному характері цього особистісного утворення: О. Матвієнко розкриває зміст готовності як інтегрального особистісного утворення, що поєднує знання, вміння і навички, особистісні якості, адекватні вимогам, змісту та умовам діяльності [6]; А. Линенко визначає готовність як інтегровану системою властивостей і відносин особистісне утворення, що характеризує її вибірково активність при підготовці та включенні до діяльності [4]; Г. Балл розуміє готовність як комплексну здатність, що має мотиваційну й інструментальну сторони [1].

Як особистісне новоутворення готовність характеризується цілісністю, що передбачає поєднання різних сторін особистості в цьому інтегративному утворенні, стійкістю, що зумовлює незалежність від перешкод у виявленні готовності, та розвиненістю, що є наслідком цілеспрямованих формувальних впливів на її розвиток. Останнє характеризує готовність як педагогічно кероване явище й нерідко веде до розуміння готовності до професійної діяльності як сплаву власне психологічної готовності, що становить сукупність особистісних передумов ефективного виконання професійної діяльності, та підготовленості, що передбачає наявність у майбутнього спеціаліста певного обсягу професійно важливих знань, умінь і навичок, розвинених завдяки цілеспрямованому формувальному впливу на нього.

У науковій психолого-педагогічній літературі розкриваються проблеми професійної підготовки вчителя, вживаються поняття «готовність до діяльності», «психологічна готовність», «професійна готовність». У психологічному аспекті готовність до діяльності визначають за різними ознаками: як установку, наявність здібностей, інтегровану якість особистості тощо.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми виявлення сутності та специфіки готовності майбутніх учителів до виховання господарської культури молодших школярів дав змогу зробити висновок, що при вивченні феномена готовності до діяльності підходи психологів та педагогів мають певні розбіжності: психологи досліджують особливості і характер зв'язків між станом готовності та ефективною діяльністю, тоді як педагоги вивчають умови, засоби і методи, які зумовлюють ставлення і професійний розвиток майбутнього вчителя.

Найпоширенішими критеріями, за допомогою яких визначають готовність педагога до професійної діяльності є: когнітивний, мотиваційний та операційний компоненти, які зумовлені рівнем загальних і спеціальних знань педагога, особистістю, спрямованістю й практичними вміннями [5]. Розбіжність у визначенні

поняття «готовність до діяльності» зумовлена тими поняттями, через які воно визначається. Це властивість або якість особистості, психічний стан, структурне, цілісне чи особистісне утворення тощо. Крім того, необхідно зазначити, що розуміння психологічної готовності до професійної діяльності ґрунтується на двох головних підходах:

– функціональному (дослідження готовності до діяльності як певного стану психічних функцій, що зумовлює високий рівень праці);

– особистісному (дослідження особливостей і результату підготовки до певної діяльності). Сформована готовність є фундаментальною умовою ефективності й надійності діяльності вчителя.

Психологічна готовність включає такі компоненти:

а) мотиваційний – потреба успішно виконувати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення домогтися успіху;

б) пізнавальний – розуміння обов'язків та завдань, оцінка їх значущості, визначення засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін обставин;

в) емоційний – відповідальність, упевненість в успіху, натхнення;

г) вольовий – управління собою, мобілізація сил, зосередження на завданні.

Виходячи зі змісту й психологічної складності процесу, ми вирізняємо такі види готовності до виховання господарської культури молодших школярів загальну методичну готовність та індивідуальну психологічну готовність.

Формування загальної методичної готовності здійснюється під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі шляхом передання знань з профільного предмета та вмінь, пов'язаних із методикою його викладання, а також вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу. Особистісна психологічна готовність вимагає тривалішого терміну формування. Цей процес триває у період професійної адаптації молодого вчителя і залежить від рівня його загальної психологічної готовності, реальних умов педагогічної діяльності, а також психологічної допомоги з боку досвідчених фахівців. Визначення різних аспектів готовності майбутнього вчителя потребує спеціального аналізу.

Під поняттям «готовність майбутнього вчителя до виховання господарської культури молодших школярів» ми розуміємо сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей майбутнього вчителя, що охоплюють ціннісно-мотиваційну, змістово-процесуальну та дієво-операційну сфери педагогічної діяльності, яка дає йому змогу успішно реалізувати педагогічну взаємодію у навчально-виховному процесі.

Готовність є інтегративним особистісним новоутворенням, що формується на підставі теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду.

Готовність як особистісне новоутворення є динамічною сутністю. Її змістове наповнення й розуміння зумовлюється такими чинниками: рівнем розвитку науки, освіти, процесами, що відбуваються в соціумі; суспільне замовленням, яке відображає загальний рівень розвитку суспільства.

Структура готовності ґрунтується на принципі єдності свідомості та діяльності особистості, системи професійної діяльності та її основних компонентів.

Готовність як системна якість особистості майбутнього учителя формується у процесі підготовки у ВНЗ. Її доцільно розглядати як цілісну систему, що вибудовується як інтегральне ціле на основі загальнопедагогічної (є складові професійної загальнопедагогічної готовності), особливого (має свою специфіку, зумовлену особливостями й закономірностями процесу формування готовності педагога до певного виду діяльності) та індивідуального (відображає залежність готовності від підготовки, особистісно-професійних характеристик учителя).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, підготовка майбутніх учителів до виховання господарської культури молодших школярів має спрямовуватися на забезпечення умов психолого-професійного зростання майбутніх учителів, якими є:

- систематизація професійно важливих знань про сутність та зміст виховання господарської культури молодших школярів;
- формування необхідних професійних умінь та навичок для забезпечення виховної діяльності;
- розвиток професійних здібностей;
- зміна, формування, посилення професійних установок особистості майбутнього педагога (цілевих, змістових, операційних);
- стимулювання творчості, інноваційної діяльності, мотивація подальшого професійного вдосконалення.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують педагогічні умови формування готовності студентів до виховання господарської культури молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г. О. Балл // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 3 – 11.
2. Будник О. Б. Педагогічні передумови виховання господарської культури молодших школярів: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Будник О. Б. – Івано-Франківськ, 1997. – 179 с.
3. Дубасенюк О. А. Професійне становлення педагога / О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДШ, 1993. – 106 с.

4. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Казанжи І. В. – Миколаїв, 2002. – 230 с.
5. Лисенко А. Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності / А.Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 125–132.
6. Матвієнко О.В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії: [монографія] / О.В. Матвієнко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 384 с.

References

1. Ball H. O. Humanistychni zasady pedahohichnoyi diyal'nosti / H. O. Ball // Pedahohika i psykholohiya. – 1994. – № 2. – S. 3 – 11.
2. Budnyk O. B. Pedahohichni peredumovy vykhovannya hospodars'koyi kultury molodshykh shkolyariv: Dys. kand. ped. nauk: 13.00.01 / Budnyk O. B. – Ivano-Frankivs'k, 1997. – 179 с.
3. Dubasenyuk O. A. Profesiynne stanovlennya pedahoha / O. A. Dubasenyuk. – Zhytomyr: ZhDSH, 1993. – 106 s.
4. Kazanzhy I. V. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do pozaurochnoyi vykhovnoyi roboty: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Kazanzhy I. V. – Mykolayiv, 2002. – 230 s.
5. Lysenko A. F. Hotovnist' maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi diyal'nosti / A.F. Lynenko // Pedahohika i psykholohiya. – 1995. – № 1. – S. 125–132.
6. Matviyenko O. V. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi vzayemodiyi: [monohrafiya] / O.V. Matviyenko. – K.: NPU im. M. P. Drahomanova, 2009. – 384 s.

Резюме. В статье теоретически обоснована сущность понятий «готовность». Осуществлен анализ теоретических подходов к проблеме готовности будущих учителей начальной школы к воспитанию хозяйственной культуры младших школьников.

Ключевые слова: культура, хозяйственное воспитание, хозяйственная культура, готовность, профессионально-педагогическая готовность, готовность к воспитанию хозяйственной культуры младших школьников.

Summary. The paper theoretically grounded essence of the concept of "readiness." The analysis of theoretical approaches to the problem of future primary school teachers to educate business culture of elementary school children.

Key words: culture, economic education, economic culture, readiness, vocational and educational readiness, willingness to nurture economic culture of elementary school children.

УДК 316.61

В.Р. ПАВЕЛКІВ, Н.В. МОКИЧ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ В СИСТЕМАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР

Стаття розкриває причини, що спонукають підлітка вступати до молодіжних субкультур з позитивним чи негативним спрямуванням, а також як впливає субкультура на особистість формування підлітків. Визначає характеристики молодіжних субкультур та їх роль у особистості підлітка, з'ясовує ознаки субкультур, описує форми поведінки в субкультурному просторі молодіжних субкультур.

Ключові слова: молодіжна субкультура, сленг, символіка, атрибутика, традиції.

Актуальність наукової статті. Представники різноманітних субкультур намагаються показати свою індивідуальність, сказати сірій масі: «Я — особистість», кинути виклик світу з його нескінченними буднями та вистроюванням усіх в один рядок. Підлітки кожного дня у всіх країнах світу приймають ту чи іншу субкультуру. Тому необхідно знати про це культурне явище, розуміти його та бути готовим зустрітися з представниками у реальному житті [1].

На сьогоднішній день залишається невирішеною проблема молодіжних субкультур як факторів соціалізації дитини. Постає суперечність між педагогічним вихованням в школі і вихованням у колективі субкультури. Таке виховання є протилежно направленим вихованням у соціумі, зокрема в школі, оскільки здійснюється безпосередній неконтрольований (частіше – негативний) вплив на духовну і фізичну сферу особистості підлітка. Як наслідок, незалежно від суспільства у підлітка формуються асоціальні цінності і погляди на суспільно важливі проблеми.

Молодіжна субкультура – будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культури, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішня атрибутика), традиції, тексти, норми і цінності. Сучасна наука виокремлює таку класифікацію молодіжних субкультур:

- романтико-ескапістські субкультури (хіпі, толкієністи, байкери)
- гедоністично-розважальні (мажори, рейвери, репери)
- кримінальні (гопники, скінхеди)
- анархо-нігілістичні (панки, металісти, сатаністи)